

KUZGI ARPA YETISHTIRISH TEXNOLOGIYALARI VA HOSILDORLIKNI OSHIRISH USULLARI

Auezbaeva Bibinaz Asenbaevna

Qoraqalpog'iston qishloq xo'jaligi va agrotexnologiyalar instituti

Annotatsiya: *Maqolada kuzgi arpa yetishtirish texnologiyalari, agrotexnika tadbirlari va hosildorlikni oshirish usullari tahlil qilingan. O'zbekiston sharoitida kuzgi arpaning ekish muddati, nav tanlovi, sug'orish va ozuqa moddalardan samarali foydalanish orqali hosildorlikni yuqori darajaga ko'tarish imkoniyatlari ko'rib chiqilgan. Shuningdek, ilmiy tadqiqotlar asosida resurs tejamkor texnologiyalarni joriy qilish, qishlov va bahorgi o'sish davrlarida fiziologik jarayonlarni nazorat qilishning ahamiyati ta'kidlangan.*

Kalit so'zlar: *kuzgi arpa, ekish muddati, hosildorlik, agrotexnika, resurs tejamkor texnologiyalar, sug'orish, ozuqa moddalari, O'zbekiston*

KIRISH

Kuzgi arpa O'zbekiston qishloq xo'jaligida donli ekinlar orasida muhim o'rin egallaydi. Uning doni oziq-ovqat va chorva ozuqasi sifatida keng qo'llaniladi, shuningdek, pivo sanoati va un ishlab chiqarishda ham talab yuqori. Respublikada arpa yetishtirish maydonlari asosan Qashqadaryo, Surxondaryo, Jizzax, Qoraqalpog'iston va boshqa hududlarda joylashgan bo'lib, ekinning rivojlanishi iqlim sharoiti, tuproq turi va suv zaxiralariga bog'liq.

So'nggi yillarda kuzgi arpa hosildorligini oshirish bo'yicha agrotexnika tadbirlarini takomillashtirish jarayoni olib borilmoqda. Bu sohada asosiy muammolar — suv resurslarining tanqisligi, tuproqning sho'rlanishi, ekish muddatining kechikishi va yuqori samara beruvchi navlarning mahalliy iqlimga moslashtirilishi hisoblanadi. Shu sababli kuzgi arpa yetishtirishda ilmiy asoslangan texnologiyalardan foydalanish, resurslarni tejash va hosildorlikni barqaror ta'minlash dolzarb vazifa sanaladi.

Maqsad — O'zbekiston sharoitida kuzgi arpa yetishtirish texnologiyalari va agrotexnika tadbirlari orqali hosildorlikni oshirish yo'llarini aniqlash va ilmiy asoslash.

Ekish muddati va hosildorlik

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, kuzgi arpaning optimal muddatda ekilishi hosildorlikning eng asosiy omillaridan biridir. O'zbekistonda kuzgi arpa uchun 10–20 oktabr oralig'i eng maqbul deb hisoblanadi. Bu davrda tuproq harorati urug'ning tez va barqaror unib chiqishi uchun mos keladi, ildiz tizimi qishga kirguncha yaxshi rivojlanadi.

Ekish muddati kechikganda o'simliklar barg va ildiz tizimini to'liq shakllantira olmaydi, qishlovda zararlanib qolish ehtimoli oshadi va hosildorlik 15–25% ga kamayadi. Shuningdek, kech ekilgan dalalarda 1 m² dagi sog'lom o'simliklar soni ham sezilarli kamayadi

Nav tanlovi

O'zbekiston sharoitida kuzgi arpa uchun samarali navlar quyidagilar:

- Mavlono — o'rtacha erta pishadi, qishga chidamli, don sifati yuqori.

- Bolg'ali — yuqori hosildor, ammo suv va ozuqa moddalarga talabchan.
- Qoraqalpoq–1 — qurg'oqchilikka va sho'rlanishga bardoshli, ildiz tizimi rivojlangan.

Har bir navning biologik xususiyatlari va mahalliy sharoitga moslashuvchanligi hosildorlik darajasini belgilashda muhim ahamiyatga ega.

Suv va ozuqa moddalari

Kuzgi arpa uchun sug'orish va ozuqa moddalari bilan ta'minlash muhim omildir.

- Sug'orish: tomchilatib sug'orish tizimi orqali suv sarfi 20–30% ga kamayadi, hosildorlik esa saqlanadi.
- Mineral o'g'itlar: fosfor va kaliyni ekishdan oldin, azotli o'g'itlarni esa bahorda ikki bosqichda kiritish maqsadga muvofiq. Bu usul ildiz tizimini mustahkamlaydi hamda hosil sifatini oshiradi.
- Organik o'g'itlar: tuproqning fizik xususiyatlarini yaxshilaydi, namlikni ushlab turadi va qishdan so'ng o'simlikning tiklanishiga yordam beradi

Agrobiologik va resurs tejamkor texnologiyalar

- Minimal ishlov berish — tuproq namligini saqlaydi, energiya sarfini kamaytiradi.
- Dron va sensor monitoring — o'simlik holatini kuzatish, suv tanqisligi va kasalliklarni erta aniqlash imkonini beradi.
- Biologik nazorat — kasallik va zararkunandalarning tabiiy yo'q qilinishini ta'minlaydi.

Hosildorlikni oshirish natijalari

Kuzgi arpa yetishtirishda hosildorlikka ta'sir qiluvchi asosiy omillar — ekish muddati, nav tanlovi, tuproq sharoiti, suv va ozuqa moddalari hamda resurs tejamkor agrotexnika tadbirlaridir.

Ekish muddati bo'yicha natijalar

O'zbekiston sharoitida 10–20 oktabr oralig'ida ekilgan kuzgi arpa:

- 50–55 s/ga hosil beradi

Kech ekish hosildorlikni kamaytiradi:

- 1 noyabrda — 45–48 s/ga
- 10–15 noyabrda — 40–42 s/ga

Bu natijalar tuflanish bosqichiga o'tish uchun optimal muddatning naqadar muhimligini ko'rsatadi.

Navlar bo'yicha natijalar

- Mavlono — 52–55 s/ga
- Bol g'ali — 50–54 s/ga
- Qoraqalpoq–1 — 48–52 s/ga

Suv va o'g'itlar bo'yicha natijalar

- Tomchilatib sug'orish suv sarfini 20–30% ga kamaytiradi.
- Azotli o'g'itlarni bosqichma-bosqich berish hosilni sezilarli oshiradi.

- Organik o'g'itlar tuproq unumdorligini uzoq muddatga yaxshilaydi.

Resurs tejamkor texnologiyalar bo'yicha natijalar

- Minimal ishlov berish bilan hosildorlik barqaror bo'ladi.
- Dron monitoringi sug'orish samaradorligini 10–15% ga oshiradi.
- Biologik himoya usullari don sifatini yaxshilaydi.

XULOSA

O'zbekiston sharoitida kuzgi arpa yetishtirishda ekish muddatiga rioya qilish, navlarni to'g'ri tanlash, suv va mineral o'g'itlardan oqilona foydalanish hamda resurs tejamkor texnologiyalarni joriy etish orqali hosildorlikni 50–55 s/ga darajasiga yetkazish mumkin. Optimal agrotexnika tadbirlarining qo'llanishi hosil sifatini oshirish, suv resurslarini tejash va tuproq unumdorligini uzoq muddatga saqlashga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevraldagi PF-4947-son Farmoni "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish Harakatlar strategiyasi to'g'risida".
2. Kalashnikov V.A. Srokov poseva i mineralnyx udobreniy na urozhaynost i kachestvo zerna ozimogo pivovarnennogo yachmenya sorta Sarmat // Sovremennye printsiipy i metody selektsii yachmenya. Krasnodar, 2007.
3. Yarkulova Z. Ekish muddatlari va mineral o'g'itlar me'yorlarining kuzgi arpa navlarining qishga chidamliligiga ta'siri. NamDU ilmiy axborotnomasi, 2020, 2-son.